

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»
XIX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XIX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»**

**PROCEEDINGS
of the XIX International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»**

**2024
Астана**

УДК 001

ББК 72

G99

«GYLYM JÁNE BILIM – 2024» студенттер мен жас ғалымдардың XIX Халықаралық ғылыми конференциясы = XIX Международная научная конференция студентов и молодых ученых «GYLYM JÁNE BILIM – 2024» = The XIX International Scientific Conference for students and young scholars «GYLYM JÁNE BILIM – 2024». – Астана: – 7478 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.

ISBN 978-601-7697-07-5

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001

ББК 72

G99

ISBN 978-601-7697-07-5

**©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2024**

2. Притворова Т.П. Проблемы инновационной инфраструктуры Казахстана: институты и механизмы, докладтар жиынтығы, Стацурина Ю.А. Технопарки как инструмент технологического развития экономики Казахстана, 2011 ж., 56-бет.
3. ҚазҰУХабаршысы, Ахмедьярова М.В., Инновациялық өсудің стратегиясы: шетелдік тәжірибеден Қазақстандықшындыққа, Экономика сериясы. №4 (116), 2016 жыл, 159-бет.
4. <http://startinfo.kz/buisness/qaz-tehnoparkt-qalypt-men-dayu/>
5. <https://www.gov.kz/memleket/entities/mdai/press/news/details/383256?lang=kk>

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ИНФЛЯЦИЯНЫҢ ЭКОНОМИКА МЕН ТҰТЫНУШЫЛАРҒА ӘСЕРІ

Курметова Асемгуль Нурлановна

asemgul01102004@gmail.com

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің «Мемлекеттік аудит» 2 курс
студенті, Астана, Қазақстан

Ғылыми жетекшісі - Кайранбеков. Б.О.

Кілтті сөздер: инфляция, экономика, тұтынушы, баға.

Инфляция мемлекет экономикасының ажырамас, маңызды категория бірі. Инфляция – бұл белгілі бір уақыт аралығында экономикадағы тауарлар мен қызметтер бағасының өсуінің жалпы деңгейі. Ол өскен кезде ақша әрбір бірлігі уақыт өте келе өзінің сатып алу қабілетін жоғалтады, яғни бұл тауарлар мен қызметтер үшін көбірек төлеуге тура келеді.

Инфляция үдерісі, әдетте, экономикадағы ақша массасының ұлғаюымен байланысты, ол әртүрлі себептермен туындауы мүмкін:

- Тауарлар мен қызметтерді өндіруге шығындардың өсуі бағаның өсуіне әкеледі;
- Бағаны көтеруі мүмкін тауарлар мен қызметтерге сұраныстың артуы;
- Ақша ұсынысының өсуі, мысалы, ақша массасын ұлғайту немесе қосымша ақшаны басып шығару арқылы.

Инфляция қазіргі экономикада жалпыға бірдей танылған құбылыс болып табылады және оның экономика мен тұтынушыларға әсерін бағаламауға болмайды. Оның салдары экономиканың мына аспектілеріне әсерін тигізеді:

- Сатып алу қабілеті. Инфляцияның ең маңызды салдарының бірі – ақшаның сатып алу қабілетінің төмендеуі. Бірдей ақшаға тауарлар мен қызметтерге баға деңгейінің өсуімен тұтынушылар аз тауарларды сатып ала алады, бұл олардың өмір сүру стандартының төмендеуіне әкеледі.

- Ақша саясаты. Инфляция көбінесе орталық банктер үшін ақша саясатын түзету қажеттілігі туралы сигнал болып табылады. Орталық банктер инфляцияны ұстап тұру үшін пайыздық мөлшерлемені көтеруі немесе ақшалай ұсынысты қысқартуы мүмкін. Алайда, мұндай әрекеттер экономикалық өсу мен жұмыспен қамтуға теріс әсер етеді.

- Жалақы және кірістер. Инфляция жалақының өсуіне әкеледі, өйткені жұмысшылар кірістерінің сатып алу қабілетін жоғалтқаны үшін өтемақы талап етеді. Алайда, егер жалақы деңгейі инфляциямен бірдей қарқынмен өспесе, бұл жұмысшылардың нақты табысының төмендеуіне әкелуі мүмкін.

- Инвестициялар және жинақ. Инфляция инвестициялау және жинақтау шешімдеріне де әсер етеді. Инвесторлар өз инвестицияларының сатып алу қабілетінің жоғалуын өтеу үшін жоғары кірісті қамтамасыз ете алатын активтерге инвестиция салуды жөн көруі мүмкін. Екінші жағынан, ақшаны қолма-қол ұстайтын адамдар инфляциядан айырылуы мүмкін, өйткені олардың ақшалары уақыт өте келе құнды бола бастайды.

- Экономикалық тұрақсыздық. Инфляцияның жоғары деңгейі экономикалық

тұрақсыздыққа әкелуі мүмкін, өйткені компаниялар өндіріс бағасы мен шығындарына қатысты белгісіздікке тап болады, бұл жоспарлау мен инвестициялауды қиындатады.

- Әлеуметтік салдары. Инфляция сонымен қатар әлеуметтік теңсіздіктерді күшейтеді, өйткені кейбір популяциялар басқаларға қарағанда бағаның өсуіне осал болуы мүмкін. Бұл қоғамның бай және кедей топтары арасындағы алшақтықтың артуына әкелуі мүмкін.

Деңгейі мен ұзақтығына байланысты, инфляция ел экономикасына жағымды да, жағымсыз да әсер етуі мүмкін. Орташа инфляция экономика мен өсуді ынталандырады, бірақ шамадан тыс жоғары немесе тұрақсыз инфляция экономикалық тұрақтылыққа, тұтынушылық сұранысқа және инвестицияларға теріс әсерін тигізеді. Сондықтан инфляцияны тиімді басқару орталық банк пен үкімет үшін маңызды міндет болып табылады.

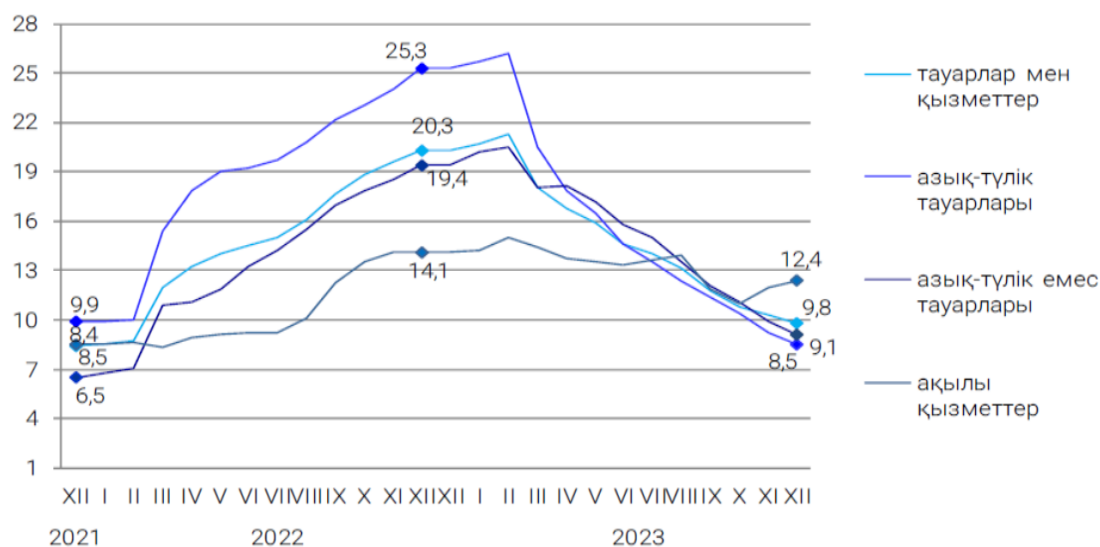
Жоғары, тұрақсыз және болжанбайтын инфляция кез келген елдің экономикасы үшін жойқын болып табылады, сондықтан онымен күресу әрқашан экономикалық органдар үшін маңызды мәселе болып келеді. Инфляция экономикадағы тиімсіздікті күшейтеді, еңбек өнімділігін төмендетеді, компанияларды ұзақ мерзімді инвестициялық және қаржылық жоспарларды жасауға демотивациялайды. Инфляция қысқа мерзімді перспективада компаниялардың нарықтық құнына залал келтіреді, себебі ол пайда маржасын азайтады және Ұлттық банктің ақша-несие саясатын қатаңдатуын талап етеді.

Жоғары инфляция тұтынушылармен қатар, өндірушілерге де өз әсерін тигізеді. Инфляция неғұрлым жоғары болса, соғұрлым ел экономикасына теріс салдар әкеледі. Инфляцияның жоғары деңгейі өнеркәсіптік өндіріс көлемінің төмендеуіне әкеледі, өйткені болашақ сұраныстың белгісіздігі оны тиімсіз етеді. Капитал экономиканың саласына жіберіледі, онда пайда тезірек алуға болады, мысалы, коммерция және сауда салаларына. Бұл соған байланысты көршілес салаларға кері әсерін тигізеді. Ақшаның нақты құны төмендейді, бұл банктік салымдар мен депозиттердің құлдырауына, сондай-ақ жалдау пайдасының төмендеуіне әкеледі. Инфляцияның жоғарылауы, әдетте, кірісі денсаулық сақтау және педагогикалық қызметкерлер сияқты белгіленген тарифтерге, сондай-ақ қоғамның ең аз қорғалған топтары болып табылатын әлеуметтік қызметтерге байланысты мемлекеттік қызметкерлерге әсер етеді. Бұл халықтың сатып алу қабілетінің төмендеуіне, дүкендердегі чектің орташа мөлшерінің төмендеуіне және қымбат емес тауарларына сұраныстың артуына әкеледі.

Инфляция адамдар ақшаның сатып алу қабілетінің төмендеуінен күтілетін шығындарды болдырмау үшін ұзақ мерзімді тауарларды немесе тез бұзылмайтын тұтыну тауарларын және басқа өнімдерді сатып алу арқылы қордың негізсіз жинақталуына әкелуі мүмкін. Бұл тұтыну нарығында осы тауарлардың тапшылығын тудырады және инфляцияның одан әрі өсуіне себеп болады. Нәтижесінде халықтың нақты табысы мен өмір сүру деңгейінің төмендеуі, халықтың ұлттық валюталарға деген сенімсіздігінің қалыптасуы, азаматтардың жүргізіліп жатқан әлеуметтік-экономикалық саясатқа көңіл толмауы, қоғамдық наразылықтарға әкелуі мүмкін, бұл инфляцияның жалпы экономика үшін одан әрі теріс салдарына әкеледі.

Келесі суретте 2021-2023 жылдардағы Қазақстан Республикасындағы жылдық инфляция статистикасы берілген.

2021-2023 жылдардағы Қазақстан Республикасындағы жылдық инфляция

Сурет-1. 2021-2023 жылдардағы Қазақстан Республикасындағы жылдық инфляция

1-суретте 2021-2023 жылдардағы Қазақстан Республикасындағы жылдық инфляция статистикасы берілген. Өткен жылғы желтоқсанмен салыстырғанда бағаның өсуі күрішке – 34,3%, минералды және ауыз суға – 18,4%, консервіленген сүтке – 16,9%, алкогольді ішімдіктер және темекі өнімдерге – 15,6%, майлылығы 2,5% айранға, жұмыртқаға – 13,4%-дан, сары майға – 13,3%, пастерленген сүтке, жаңа жиналған жемістер мен көкөністерге – 12,8%-дан, тоқаш және ұннан дайындалатын өнімдерге – 12,3%, балық және теңіз өнімдерге – 12,1%, кондитерлік өнімдерге 10,7% тіркелді. Бағаның төмендеуі қарақұмық жармасына – 22,6%, күнбағыс майына – 18%, құмшекерге 15,8% байқалды.

Баға деңгейі жеке қолданылатын тауарларға – 12,4%, жиһаз және үйге қажетті заттарға – 11,8%, ыдысқа – 11,4%, киім және аяқ киімге – 11,3%, фармацевтикалық өнімдерге – 10,4%, құрылыс материалдарына 7,3% өсті. Дизель отыны – 15,2%, бензин – 13,7%, сұйытылған газ баллондағы – 13,6%, тас көмір 10,7% қымбаттады.

Баға кешенді демалыстарды ұйымдастыру қызметтеріне – 16,8%, санаторийлер қызметтеріне – 15,8%, денсаулық сақтау қызметтеріне – 13,6%, демалыс және спорттық іс-шаралар саласындағы қызметтерге – 13,5%, шаштараздар мен жеке қызмет көрсету орындары қызметтеріне – 12,8%, білім беру қызметтеріне – 9,6%, қоғамдық тамақтандыру қызметтеріне 8% жоғарылады. Таксимен жол жүру – 9,1%, қалалық автобуспен – 8,9%, қалааралық автобуспен – 8,8%, жолаушылар әуе көлігімен – 8,6%, теміржол көлігімен 7,3% қымбаттады.

Тарифтер қоқыс шығаруға – 33,2%, су бұруға – 28,8%, орталықтан жылытуға – 26,1%, ыстық суға – 23,4%, суық суға – 22%, электр энергиясына – 19,9%, тұрғын үйді күтіп ұстауға 7% өсті. [1]

Келесі кестеде Қазақстан Республикасының өңірлеріндегі жылдық инфляция мәліметтері берілген.

Кесте-1. Өңірлердегі жылдық инфляция, %

Өңірлер	2021ж	2022ж	2023ж
Қазақстан Республикасы	8,4	20,3	9,8
Абай	-	20,1	9,7
Ақмола	8,9	21,1	10,7
Ақтөбе	8,7	19,8	9,3
Алматы	8,2	17,7	8,4
Атырау	8,3	19,7	9,6

Батыс Қазақстан	8,5	20,2	9,2
Жамбыл	8,1	19,8	9,2
Жетісу	-	19,9	10,0
Қарағанды	8,5	20,7	11,1
Қостанай	8,3	20,2	9,3
Қызылорда	8,2	19,9	8,8
Маңғыстау	8,2	24,0	10,6
Павлодар	8,3	20,1	9,3
Солтүстік Қазақстан	8,4	20,6	10,5
Түркістан	8,3	20,5	10,2
Ұлытау	-	20,8	10,5
Шығыс Қазақстан	9,1	20,0	10,1
Астана қаласы	8,8	23,0	9,1
Алматы қаласы	8,2	20,1	10,2
Шымкент қаласы	8,2	19,7	9,5

Өңірлер бөлінісінде 2023 жылғы желтоқсанда жылдық мәнде орташа республикалық деңгейден асатын тоғыз өңірлерде қалыптасты, олардың ішінен ең жоғары Қарағандыда (11,1%), Ақмола (10,7%), Маңғыстау (10,6%) облысында (1-кесте).

Инфляцияға қарсы күрес, дәлірек айтсақ, тұтыну бағаларының индексін қалыпты деңгейде ұстап тұру Ұлттық банктің басым міндеттерінің бірі болып табылады. Ол үшін кең қаржы құралдары қолданылады. Тұрақты және болжамды инфляция тұтынушылардың дәйекті сұранысына ықпал етеді, бұл экономикаға нақты қолдау көрсетеді. Бұл жүйеде бәрі бір-бірімен байланысты, егер мәселе тізбектің бірінде болса, қалғандары да тиімсіз жұмыс істейді. Қазақстанда инфляциямен күрес көптеген жылдар бойы жалғасып келеді, бірақ сыртқы және ішкі жағдайлардың өзгеруіне байланысты оның тұрақты әсері жоқ. Бір кездері артық ақша массасын жою, ал бір кездері жеке жинақтау көлемін азайту мақсаты болған. Әмбебап құрал жоқ болғандықтан, халықтың мүдделерін сақтай отырып, бұл мәселені "орнында" шешу керек.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасындағы инфляция туралы (2023ж. желтоқсан) / [Электрондық ресурс] URL:<https://stat.gov.kz/industries/economy/prices/publications/113716/>
2. Экономикалық теория негіздері : практикум / Ә. Саяпил, Ж.Қ. Қарымсақова. - Алматы : Эпиграф, 2019. - 105, [1] б. - ISBN 978-601-310-593-2.
3. Қаржы : оқу құралы / Р.Ә. Байжолова, Л.М. Сембиева. - Астана : Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, 2014. - 458 б. : табл. - ISBN 978-601-7429-54-6.

УДК 336

ПРОГНОЗИРОВАНИЕ БАНКРОТСТВА ОРГАНИЗАЦИИ КАК КОМПЛЕКСНЫЙ ПОДХОД ПРИ ОЦЕНКЕ ФИНАНСОВОГО СОСТОЯНИЯ

Манкеева Регина Вилевна

dilaraif@mail.ru

Бакалавр Института экономики, управления и бизнеса УУНиТ,
г. Уфа, Республика Башкортостан, Россия
Научный руководитель – Д.Ф. Касимова

Одна из целей финансового анализа – своевременное выявление признаков банкротства организации.

Банкротство организации – реальность нашего времени, поэтому определение